

Від автора

Як видовище, футбол цікавий із будь-якими виконавцями. Наявність гострих ситуацій, азарт, боротьба за кожен м'яч по всьому полю і, нарешті, її завершення — ті магніти, що притягують серця людей до м'яча на зелених газонах...

Письменник Лев Кассіль про своє ставлення до футболу писав: “Ми любимо цю захоплюючу спортивну гру, наповнену внутрішнім драматизмом і яскравими, видовищними діями. Ми любимо цю гру, яка потребує водночас безрозсудної мужності й тверезого розрахунку, філігранної особистої техніки і безвідмовного злиття з колективом однодумців, миттєвої винахідливості й суворої дисципліни, раптового вибуху й тривалої вольової витримки, сильних м'язів і тренованого характеру”.

“Футбольний матч, — стверджував відомий спортивний журналіст Мартин Мержанов, — це своєрідний екзамен. Команда звітує перед глядачем про свою наполегливу й кропітку роботу над створенням єдиного ансамблю, показує вміння володіти м'ячем, свою технічну зрілість і винахідливість, зрештою, узгодженість колективних дій...”

Футбол — наймасовіший і найпопулярніший вид спорту. Це незаперечний факт. Причинами його панівного становища є, мабуть, простота і сталість правил гри, простір футбольного поля, на якому двадцять два гравці демонструють масу ігрових варіантів, створюючи безліч непередбачуваних ситуацій. А можливо, й те, що навіть аутсайдер може отримати перемогу над знаним фаворитом. Уболівальники, йдучи на стадіон, живуть надією, що стануть свідками грандіозного футбольного спектаклю, в якому переможуть їхні улюбленці.

Мета цього видання — спроба узагальнити вже відомі факти, показати розвиток футболу на континентах, його масовість.

Історія цієї захоплюючої гри зберігає чимало напівзабутих сторінок — не тільки цікавих, а й повчальних. Вони можуть розповісти читачеві про подібність тодішніх ігор із сучасною грою, про досягнення сучасного футболу, зокрема, вітчизняного. Особливу увагу приділено найкращим командам і гравцям світу, чемпіонатам світу з футболу, Олімпійським іграм, чемпіонатам Європи, Америки, Африки та Азії. Окремий розділ присвячено розвитку

футболу в Росії, Радянському Союзі. Розділ “Футбол в Україні” розповідь про виникнення і становлення гри в різних куточках України за часів перебування під владою іноземних держав, перші кроки і здобутки в незалежній державі на рівні національного чемпіонату. “Талицькій копанці” присвячено окремий розділ через наявність суперечливих футбольних подій, котрі відбувалися під час панування на теренах Західної України влади Габсбургів, панської Польщі, Радянського Союзу.

Автор книги не ставив за мету детальну розповідь про окремі турніри чи національні чемпіонати, бо для цього знадобилося б багатотомне видання.

Ця праця не претендує на стовідсоткову точність і вичерпність фактів, оскільки в історії футболу є ще багато “білих” плям.

Отже, ще одна книжка про футбол ...

Сподіваюсь, вона не залишить вас байдужими, і ви знайдете для себе потрібну, цікаву інформацію.

FIFA

For the Good of the Game

МІЖНАРОДНА
ФЕДЕРАЦІЯ
ФУТБОЛЬНИХ
АСОЦІАЦІЙ
І МІЖНАРОДНІ
ФУТБОЛЬНІ
КОНФЕДЕРАЦІЇ

Емблеми футбольних конфедерацій

Європа

Південна Америка

Африка

Північна і Центральна Америка

Азія

Океанія

Перші кроки народної гри

Історики футболу ще й досі сперечаються, визначаючи, бодай приблизно, дату й місце його зародження. Перші свої кроки гра, що через століття стала називатися футболом, зробила ще за декілька тисяч років тому до нашої ери.

Перші згадки про гру з м'ячем ногами приписують Китаю. Тамтешні археологи виявили кам'яні кулі, виточені в епоху неоліту (приблизно 10 тис. років до н. е.). Давні єгиптяни також полюбили гру в ножний м'яч, про що свідчить зображення гри на настінному розписі храму Карнака, котрий перевершує чотири тисячоліття, а при розкопках єгипетських гробниць фараонів (2–3 тис. до н. е.) знайшли майстерно виготовлені для того часу м'ячі. Латиноамериканці переконані, що в джунглях річки Амазонки з каучуку колись виготовляли м'ячі. А японці стверджують, що в їхній країні ще 14 століть тому грали в “кеннат” — гру в м'яч.

І все ж давньокитайська писемність, датована 2697 роком до н. е., розповідає про гру, схожу на сучасний футбол, описуються свята, під час яких дві спеціально підготовлені команди розвеселяли китайського імператора

і його придворних. Називали цю гру “дзу-ню” (“дзу” — штовхати ногою, “ню” — м'яч). Переможців нагороджували гірляндами квітів, дорогими посудинами, а переможених били бамбуковими палками. Пізніше гра в “дзу-ню” стала частиною військової підготовки. Китайський історик Лю Сянь описав ще одну гру в ножний м'яч — “цуцзючі”. Вона була поширена в Китаї в епоху Войовничих Царств (475–221 рр. до н. е.).

В епоху Хань (206 р. до н. е. — 220 р. н. е.) в Китаї набула розвитку своєрідна гра в ножний м'яч. На фронтальних сторонах грального поля встановлювали стіни з прорубаними шістьма отворами, в які забивали м'ячі. В кожній команді було по шість воротарів, котрі захищали свої ворота.

Великих змін зазнали правила гри в ножний м'яч у VI–VII століттях нашої ери. Тоді дозволялося підігравати м'яча ногами, спиною, животом, плечима, але не можна було зупиняти його рукою.

Приблизно тоді ж в Японії з'явилася і стала популярною гра, подібна до футболу — “кемарі”. Вона була релігійного характеру й отримала широке розповсюдження серед знатних сімей.

Перед грою процесія жерців виносила м'яча, який постійно зберігався в одному із синтоїстських храмів. Цікаво, що в “кемарі” досі грають два японські клуби на спеціальному полі під час великих релігійних свят.

У Стародавній Греції гра з м'ячем — “епіскірос” — нагадувала сучасний футбол. Гравці команд-суперниць ударами ніг по м'ячу намагалися провести його між двома лініями, що правили їм за ворота. У працях відомого грецького драматурга Антифана знаходимо “звіт” про гру в ножний м'яч.

В Ермітажі зберігається красива глиняна ваза, знайдена при археологічних розкопках Ольвії (Україна). Зображений на вазі юнак грає м'ячем з чоловіком, одягнутим у тогу. Ще одна гра, схожа на футбол, називалась “гарпанон”. Вона чимось нагадувала сучасне регбі.

Улюбленою грою жителів Стародавньої Спарти в VI–V століттях до н.е. була гра “еспікірос”. В неї грали не тільки чоловіки, а й дівчата.

Найпопулярнішою грою у римлян був “гарпастум”. Захоплення цією грою заохочувалося римською знаттю та імператором Юлієм Цезарем. А знахідка югославського археолога Й. Брітвіча (неподалік м. Спліт) із зображенням на барельєфі римського воїна, який грає у м'яч ногами, — цьому підтвердження.

Німецький етнограф Ю. Ліпс стверджує, що римляни, завоювавши Альбіон (Англію), перенесли туди і гру в ножний м'яч.

Від найдавніших часів в Англії живе легенда про поразку римських легіонерів у грі в ножний м'яч, якої вони зазнали від корінних жителів поблизу м. Дербі в 217 році. Через 800 років Альбіон перемогли датчани.

Вперше поява слова “футбол” датується 1175 роком. Спочатку англійський футбол був дуже примітивним. Часто воротами команди-суперниці були межа села, річка, а в містах — ворота великих будівель.

Футбольні матчі відбувалися переважно під час релігійних свят. Брали участь у них здебільшого бідні люди. Тому дуже мало про ті ігри та їхню кількість дійшло до нас згадок. І все ж в округах Дербі та Асборн збереглися відомості про деякі з них. Через це англійці переконані, що саме в них зародився футбол.

У містах Англії в футбол грали на ринкових майданах і навіть на вузьких кривих вулицях. Кількість гравців доходила до сотні й більше людей. Ігри розпочиналися в середині дня і тривали до заходу сонця. Жодних обмежень не було. Дозволялось грати руками і ногами, затримувати гравця, який володів м'ячем, збивати його з ніг. Тільки-но гравець заволодівав м'ячем, одразу за ним кидалася весела, буйна “ватага” гравців. В азарті сутичок і рукопашних бійок перекидали торгові ятки, ламали крамнички. Тому солідні городяни, ченці й навіть рицарі, з жахом спостерігаючи за цими подіями, тулилися до стін. Ніщо не могло спинити азартної гри. Бували навіть випадки, коли гравці, переправляючись під час гри через річку, топились, і цього не помічали інші. Англійський письменник Лонгвуд писав про “футболістів”, що в них багато синців, переломи рук і ніг, розбиті носи. А іноземець-мандрівник Гастон де Фуа, спостерігаючи за грою, вигукнув: “Якщо англійці називають це грою в футбол, то що ж тоді вони називають бійкою?!”

Отже, вперше слово “футбол” зустрічається в письмових згадках за часів правління короля Генріха II в 1154–1189 роках. Дуже часто такі ігри без жодних правил мали розбійницький характер, закінчувалися бійками, травмами перехожих, розбиттям вітрин і вікон крамниць. Тому купці, феодалі, служителі церкви вимагали заборони гри в “футбол”. Церковники називали цю гру “вигадкою диявола”. Виконуючи волю феодалів, король Едуард II в 1313 році заборонив грати в футбол в межах міста, а 13 квітня 1314 року спеціальний “едикт” вдруге заборонив проводити такі ігри в межах Лондона. Після цього указу грати почали на пустирях за містом. Та й там ігри в ножний м’яч продовжували закінчуватися трагічно. В 1333 році вже Едуард III заборонив “усякий біг наввипередки”, а в 1349 році шерифи отримали указ “за можливістю переслідувати святкові ігри в м’яч”. В 1389 році Річард II заборонив грати в футбол у межах усього королівства.

Забороняли гру, видаючи відповідні укази, королі Генріх IV в 1399 і 1401 роках, Генріх V в 1413 і 1433 рр., Генріх VI в 1449 і 1451 рр., Едуард IV в 1471 році, Генріх VII в 1491 році, а Генріх VIII видав указ про покарання не тільки гравців, а й власників майданчиків, де відбувалися ігри в ножний м’яч. Та, незважаючи на заборону, народ продовжував грати в футбол.

Лише 1592 року в Шотландії заборону грати в футбол було знято, а 1603 року королева Єлизавета I скасувала попередні укази в Англії. Народ відстояв свою улюблену гру, але ще тривалий час її вважали “підлою”, “плебейською”. І лише в 1660 році, за Карла II, футбол став придворною грою. За короткий термін майже в усіх

містах, селах, школах, коледжах було створено команди. Футбол набрав масовості. З’явилися правила гри.

Перший посібник з футболу було видано у Франції 1395 року. Книжка називалася “Основи футбольного мистецтва”.

Пишаються своєю футбольною історією й італійці. Вони вважають себе якщо не засновниками гри, то давніми її шанувальниками. Флорентійський історик XVI століття С. Пікколоміні залишив після себе змістовний опис середньовічного італійського “футболу” з тлумаченням правил “гіначчо кальчо”, які дуже відрізнялися від сучасної гри. Замість воріт натягували великі сітки, гол зараховувався й тоді, якщо був забитий у сітку рукою. Склад команд доходив до 27 гравців: 15 нападників, 5 півзахисників, 4 захисники і 3 “заключні” гравці.

Гра в “гіначчо а кальчо” користувалася популярністю в Болоньї та Венеції.

Майже на всі завойовані території в Азії, Африці, Іспанії, Сицилії, Галлії (Франція), Єгипті римляни перенесли гру “гарпастум”. Так, уже в V столітті нашої ери по всій території Франції грали в ножний м’яч. Відомий французький історик футболу Моріс Нефферкорн стверджував, що прямим предком сучасного футболу сміливо можна назвати “ла-суль” — гру, в котрій дві команди ганяли шкіряний м’яч, наповнений ганчір’ям або повітрям. Італійські ж спортивні історики запевняли, що не від “ла-суль” бере початок сучасний футбол, а від “кальчіо” — гри, поширеної в XVI ст. у Флоренції.

Ще в сиву давнину ігри, схожі на футбол, проводилися в Мексиці. Це засвідчували іспанці, які вперше всту-

пили на територію центральної Америки. Повернувшись додому після завоювання мексиканської землі, воїни Кортеса в якості одного з подарунків королю Карлу V привезли каучуковий м'яч для гри в "тлачтлі". Написи на кам'яних дисках стадіонів у Мексиці засвідчують, що понад півтори тисячі років тому вони грали в "тлачтлі".

Племена майя грали каучуковим м'ячем вагою від 2 до 4 кг. Гол захищували тоді, коли м'яч залітав у кільце або гніздо команди противника, яке було закріплене не дуже високо на стіні.

Наприкінці 60-х років минулого століття поблизу столиці Мексики було знайдено глиняні фігурки із зображенням гравців з м'ячем, датовані приблизно 800–500 років до нашої ери.

Не менш популярною в індіанців Америки була гра "пок-та-пок". Племя ірокезів грали в "високого м'яча": гравці на високих ходулях перекидали один одному шкіряну кулю.

Всі ці ігри з м'ячем описані в історичних хроніках і підтверджені археологічними знахідками, посилаючись на які, мексиканці доводять, що ігри в футбол користувалися популярністю в Мексиці набагато раніше, ніж у Європі (Англії).

На Русі з давніх-давен також полюбили ігри з м'ячем, схожі на футбол. Грали в личаках на льоду, на торгових майданах шкіряним м'ячем, набитим пір'ям. Одна з таких ігор називалася "шалгою": гравці ногами старалися загнати м'яча в "город" суперника.

Цікаво описав давньоруський футбол в "Очерках бурси" письменник М. Пом'яловський: "У лівому куті двору близько сімдесяти чоловік грають у кілу — шкіряний, набитий волоссям м'яч завбільшки з людську

голову. Дві партії сходилися стінка на стінку; один із гравців вів кілу, повільно підштовхуючи її ногами, в чому і полягала вершина майстерності гри: від сильного удару м'яч міг перейти на протилежний бік — в табір супротивника, де ним завладіли ті ... "Кіла!" — закричали учні. Це означало, що "город" здобуто. Переможці, радісні та горді, поверталися на свої місця. Їм було весело...".

На ігри в м'яч люди йшли з більшою охотою, ніж до церкви. Тому перш за все церковники закликали до заборони цих ігор. Така тенденція спостерігалася й у церковних постановах XVI століття.

Особливо обурювався вождем "старовірів-розкольників" протопоп Аввакум, який закликав спалювати учасників ігор.

Цар Олексій Михайлович 1648 року видав указ, в якому наказував гравців у м'яч бити батогами, а якщо й тоді вони не покоряться, відправляти їх на заслання.

Та даремно лютували цілими століттями царі та королі, церковники та феодала — народна гра у футбол виявилася сильнішою від усіх заборон. Вона благополучно розвивалася, набуваючи поступово сучасних форм, і згодом стала олімпійським видом спорту. Тож тепер важко собі уявити життя і побут будь-якого народу без футбольних ігор.

Великий футбол увійшов майже в кожну країну світу на рівні чемпіонатів, турнірів, як збірних, так і клубних команд, тільки в дев'ятнадцятому столітті. Та правил гри, як ми їх сьогодні трактуємо, ще не було.

Вперше вихованці коледжів Істона, Харроу, Вінчестера, Регбі та Х'юсбері зібралися в 1848 році в Кембриджі,

щоб виробити єдині правила гри. В тих правилах були обумовлені основні положення: офсайд, корнер, удар від воріт, дозволено поштовхи й інші види грубої гри ... Не було головного — як грати: тільки ногами чи ногами і руками.

В 1855 році у Брайтоні містер М. Уорт розробив правила гри, подібні до сьогоднішніх. На жаль, жоден примірник цих правил не дійшов до наших днів.

Проте один такий документ таки зберігся. Це правила, які опублікував 1862 року містер Тюрінг, окресливши їх як “найпростіша гра”:

1. Гол вважається забитим, якщо м'яч пройшов у створ воріт під перекладиною, за винятком випадків, якщо він був закинутий у ворота рукою.

2. М'яч дозволяється зупиняти руками лише для того, щоби встановити його перед собою для удару.

3. Удари повинні бути спрямовані тільки по м'ячу.

4. Забороняється бити по м'ячу, що летить.

5. Забороняється ставити підніжки, робити підсікання і бити противника по ногах.

6. Коли м'яч вибито за бокові прапорці, гравець, який вибив м'яча, повертає його з того місця, де м'яч перетнув бокову лінію в напрямку по прямій до середини поля.

7. Якщо м'яч вибито за лінію воріт, його повертає у гру гравець тієї команди, через лінію воріт якої пройшов м'яч.

8. Гравці команди-суперниці повинні знаходитися на відстані не ближче шести кроків від футболіста, який повертає м'яч у гру з бокової лінії або лінії воріт.

9. Гравець вважається в положенні “поза грою”, якщо він опинився спереду м'яча. Футболіст повинен негайно зайняти положення позаду м'яча. Якщо м'ячем володіє його команда, гравець у положенні “поза грою” не має права торкатися м'яча або пересуватися вперед доти, доки хто-небудь із команди-суперниці не торкнеться м'яча чи хто-небудь з його команди не виб'є м'яча на його рівень знаходження або вищий.

10. У випадку, якщо гравець знаходиться в положенні “поза грою”, йому забороняється атакувати суперника. Він має право розпочати атаку тільки після того, коли вийде з положення “поза грою”.

Ці правила, хоча й не враховували багатьох нюансів, були далеко не досконалими, все ж мали великий вплив на розвиток футболу в тому вигляді, в якому ми його знаємо тепер.

В 1963 році там же, в Кембриджі, було розроблено нові правила, які склались із 17 параграфів. У них було чітко описано момент взяття воріт ... Та й їх було забуто. І хоча в 1857 році команди Кембриджа зіграли перший чемпіонат з футболу, а через два роки — у Женевському коледжі Шато де Лансі, єдиних правил так і не було.

Тому датою народження футболу в сучасному вигляді вважають 26 жовтня 1863 року. Тоді в невеликій лондонській “Фрі мен таверн” (таверна вільної людини) на Грейт-Куїн-стріт зібралися керівники і представники різних футбольних клубів на першу футбольну “конференцію”. Дискусії на футбольні теми тривали аж два тижні. Зрештою, 8 листопада 1863 року всі члени “Асоціації футболу” затвердили єдині правила гри. Вони склалися з

13 пунктів і були опубліковані в газетах. А 8 грудня того ж таки року член “Асоціації футболу” Д. Фрінг видав брошуру “Опис гри в футбол”, в якій були перші єдині правила гри.

В 1866 році в Мельбурні було затверджено Правила австралійського футболу.

Отже, в XIX столітті настав період “футбольного відродження”, і розпочався він на Британських островах. Так, в 1801 році відбулася зустріч з “ножного м’яча” серед колективів університетів Оксфорда і Кембриджа. А в 1857 році в Шеффілді було організовано перший футбольний клуб у світі — “Шеффілд футбол клуб”. Того ж року команди Кембриджського університету провели перший чемпіонат з футболу. Саме англійці організували першу футбольну асоціацію (1863 р.), провели перші футбольні змагання на Кубок країни (1871–1872 рр). І вже у 1873 році була організована Шотландська асоціація, у 1875 році — футбольна асоціація в Уельсі. Остання футбольна асоціація на Британських островах була організована у 1880 році в Ірландії. Після проголошення незалежності Ірландією футбольна асоціація цієї країни розділилася. Футболом на території Північної Ірландії керувала Ірландська футбольна асоціація з центром у Белфасті, а на території самостійної Ірландії (з 1924 року) — нова футбольна асоціація з центром у Дубліні.

Популярність футболу зростала, і в 1904 році була створена Міжнародна федерація футбольних асоціацій — ФІФА. На сьогодні ФІФА об’єднує 205 національних асоціацій. Першим володарем Кубка Англії став клуб “Уандерерс”. У першому розіграші Кубка взяли участь 15 команд. У 1888 році

була організована перша національна футбольна ліга. Першим чемпіоном національної першості стала команда “Престон Норд Енд”, а національна збірна в 1872 році зіграла свій перший матч із командою Шотландії (0:0).

Услід за збіркою Англії були створені національні збірні Уельсу та Північної Ірландії. У 1882 році відбулося об’єднання чотирьох самостійних футбольних союзів Англії, Шотландії, Уельсу та Ірландії. І вже в сезоні 1883/84 рр. збірні цих країн розпочали міжнародний турнір, що проводився в одне коло за коловою системою. Цей турнір став традиційним та щорічним. Переможцями його ставали команди Шотландії (8 разів), Англії (7 разів), а в 1886 і 1890 роках — Англії і Шотландії.

Великий вплив на розвиток футболу в різних країнах мали вихідці з Англії (зокрема моряки). Так, завдяки англійцям в 90-х роках XIX століття виникли перші футбольні клуби в Швеції — “Єрґрюте” (1887 р.), Німеччині — “Гамбург” (1887 р.), Франції — “Гавр” (1892 р), Італії — “Палестра Джімнастика Лібертас” (1887 р.).

Уже 1860 року в Данії, поблизу доків, відбулися футбольні баталії. Доречно згадати, що найстарший футбольний клуб Європи “Копенгаген” з’явився в Данії в 1876 році, а друга найстарша футбольна ліга в світі була утворена 1890 року в Шотландії.

Найстарші клуби Чехії “Спарта” (Прага) і “Славія” (Прага) були організовані 1893 року. Через три роки по тому заснували чеську футбольну лігу. ФК “Вієна” (Австрія) засновано 1894 р., а в 1897 р. в Австрії відбувся перший національний футбольний турнір — Кубок Виклику. Клуб “Ушпейт ТЕ” (Угорщина) засновано в 1895 році. Того

